

19. Yüzyıl Osmanlı Türbeleri Arasında Bir Örnek: Kayseri Talas Esma Hanım Türbesi

An Example Among 19th Century Ottoman Tombs: The Tomb of Esma Hanım in Talas, Kayseri

ÖZET

Bu makale, 19. yüzyıl Osmanlı taşrasında inşa edilen Esma Hanım Türbesi'ni tarihsel, mimari ve toplumsal boyutlarıyla ele almaktadır. Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde üst düzey görevlerde bulunan Talaslı Ali Saib Paşa tarafından, annesi Esma Hanım'ın hatırasını yaşatmak amacıyla 1889-1890 yıllarında inşa ettirilen türbe, sekizgen planlı, kesme taştan ve kubbeyle örtülü yapıyla ve sade fakat özenli süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Türbenin kitabesi, Paşa'nın annesine duyduğu vefa ve minnet duygusunu edebi bir üslupla yansıtırken; bezeme unsurları ise geç Osmanlı dönemine ait klasik motiflerin yerel yorumlarını taşımaktadır. Pencere şebekelerinde ve cephe düzeninde kullanılan geometrik motifler, İslam sanatına özgü sembolik anlamlar taşımaktadır. Kitabesi ve mimari detayları, klasik Osmanlı türbe anlayışının geç dönemde Anadolu taşrasında nasıl yorumlandığını göstermektedir. Mimari detaylar bakımından türbe, klasik Osmanlı türbe mimarisinde yerleşik unsurların, 19. yüzyılda Anadolu taşrasında nasıl sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Ajurlu pencere şebekeleri, köşe sütunçeleri, geometrik bezemeler ve taş örgü kubbe gibi öğeler hem yapının işlevsel hem de sembolik yönlerini göstermektedir. İstanbul'daki Mihrîşah, Pertevniyal ya da Adile Sultan türbeleriyle karşılaştırıldığında ise daha sade bir süsleme anlayışı benimsenmiştir. Bu fark, merkez-taşra ayrımının mimari üretim üzerindeki etkisini ve yerel imkânlarla gerçekleştirilen hayır eserlerinin ölçeğini göstermektedir. Çalışmada, türbenin sadece mimari bir yapı değil; aynı zamanda kadın hatırasının kamusal alanda temsil edildiği, ailevi bağlılık ve hayırseverlik anlayışının mekâna taşındığı bir anıt olduğu vurgulanmaktadır. Böylece Esma Hanım Türbesi, Osmanlı geç dönem mimarisinin taşradaki yansımaları ve toplumsal değerlerin mimariye aktarımını anlamada önemli bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Esma Hanım Türbesi, Osmanlı Mimarisi, Ali Saib Paşa, 19. yüzyıl, Talas, Kayseri

ABSTRACT

This article examines the Esma Hanım Tomb, built in the Ottoman countryside in the 19th century, from historical, architectural, and social perspectives. Commissioned by Talaslı Ali Saib Pasha, who held high-ranking positions during the reigns of Sultan Abdülaziz and Abdülhamid II, the tomb was built between 1889 and 1890 to commemorate his mother, Esma Hanım. It features an octagonal plan, cut stone construction, a domed roof, and simple yet meticulous decorations. The tomb's inscription reflects the Pasha's feelings of loyalty and gratitude towards his mother in an literary style, while the decorative elements carry local interpretations of classical motifs from the late Ottoman period. The geometric motifs used in the window grilles and facade design carry symbolic meanings specific to Islamic art. The inscription and architectural details show how the classical Ottoman tomb concept was interpreted in Anatolia in the late period. In terms of architectural details, the tomb reveals how the established elements of classical Ottoman tomb architecture were continued in Anatolia in the 19th century. Features such as ajour window grilles, corner columns, geometric decorations, and stone-vaulted domes reveal both the functional and symbolic aspects of the structure. When compared to the tombs of Mihrîşah, Pertevniyal, or Adile Sultan in Istanbul, a simpler approach to decoration has been adopted. This difference highlights the impact of the urban-rural divide on architectural production and the scale of charitable works realized with local resources. The study emphasizes that the tomb is not merely an architectural structure but also a monument where the memory of a woman is represented in the public sphere, and where family ties and charitable values are embodied in the space. Thus, the Esma Hanım Tomb is considered an important example for understanding the reflections of late Ottoman architecture in the provinces and the transmission of social values into architecture.

Keywords: Esma Hanım Tomb, Ottoman Architecture, Ali Saib Pasha, 19th Century, Talas, Kayseri

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecine sahne olan 19. yüzyıl, yalnızca siyasal ve toplumsal değişimlerin değil, aynı zamanda mimari üretimde çeşitlenmenin de gözlemlendiği bir dönemdir. Bu süreçte, özellikle merkezî yapılar üzerine yoğunlaşan mimarlık tarihçiliği, taşrada inşa edilen küçük ölçekli fakat anlam yüklü anıtları çoğunlukla göz ardı etmiştir. Oysa taşra coğrafyasında yer alan türbeler, yalnızca bireysel hatıraların mekâna yansımaları değil; aynı zamanda yerel kimliğin, toplumsal aidiyetin ve ailevi değerlerin bir ifadesi olarak okunabilir.

Kayseri, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde türbe mimarisinin önemli merkezlerinden biridir. Kentin zengin dini-mimari mirası içerisinde türbeler, yalnızca anıtsal mezar yapıları değil, aynı zamanda dönemin sanat anlayışını,

Handan Yerli ¹

How to Cite This Article

Yerli, H. (2025). "19. Yüzyıl Osmanlı Türbeleri Arasında Bir Örnek: Kayseri Talas Esma Hanım Türbesi", International Academic Social Resources Journal, (e-ISSN: 2636-7637), Vol:10, Issue:5; pp:395-403. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17448897>

Arrival: 18 August 2025

Published: 26 October 2025

Academic Social Resources Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Karabük Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Karabük, Türkiye

sosyal yapısını ve banilik ilişkilerini belgeleyen mimari belgelerdir. 19. yüzyılda Kayseri’de inşa edilen türbeler, Osmanlı klasik mirasının sade çizgilerini sürdürmekle birlikte, yerel taş işçiliğinin ustalığını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda, Talas’ta yer alan Esmâ Hanım Türbesi, dönemin türbe mimarisi içerisinde dikkat çekici bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın amacı, 19. yüzyılın son çeyreğinde Kayseri’nin Talas ilçesinde inşa edilen Esmâ Hanım Türbesi’ni mimari, estetik ve sosyo-kültürel yönleriyle incelemek; türbenin tarihsel arka planı ve sanat tarihi içindeki yerini ortaya koymaktır. Söz konusu yapı, yalnızca bir mezar anıtı değil; Osmanlı toplumunda kadınların anıtsal mekânlarla onurlandırılması ve bireysel bağlılıkların kamusal alana taşınması bakımından da dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir.

Çalışmada, nitel araştırma yöntemleri esas alınmış; kitabe metni, görsel malzeme ve yapı üzerindeki doğrudan gözlemler bir araya getirilerek çok yönlü bir değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca türbe, aynı dönemde İstanbul’da inşa edilen Valide Sultan türbeleri ile karşılaştırılarak merkez-taşra ayrımının mimariye nasıl yansıdığı analiz edilmiştir.

Bu çalışma, taşrada yer alan ve bugüne dek sınırlı biçimde ele alınmış bir türbe yapısını detaylı biçimde inceleyerek, Osmanlı mezar mimarisi literatüründe var olan merkez odaklı yaklaşımı dengelemeyi ve kadın hatırasının mimari temsiline dair özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

ESMA HANIM

Esmâ Hanım, Osmanlı İmparatorluğu’nun modernleşme döneminde önemli görevlerde bulunmuş olan Talaslı Ali Saib Paşa’nın annesidir. Hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklar ve arşiv belgeleri Esmâ Hanım hakkında sınırlı bilgi sunmakta olup, doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Ancak, Talas’ta bulunan Esmâ Hanım Türbesi’ne ait kitabe vefat tarihi H.1282/M.1866 olarak belirtilmektedir (Erkiletlioğlu, 1996,224; Satoğlu, 2002,113).

Oğlu Ali Saib Paşa, Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemlerinde Osmanlı Devleti’nin hem askerî hem de mülkî yapılarında üst düzey görevlerde bulunmuş önemli bir devlet adamıdır. Askerî kariyeri, yetenekleri fark edilen genç bir Talaslı olarak İstanbul’a getirilip Mekteb-i Harbiye’ye kaydedilmesiyle başlamış, bu kurumdan mezuniyetinin ardından kurmay subay (Erkan-ı Harp), albay (Miralay), tuğgeneral (Liva) ve tümgeneral (Ferik) rütbelerine ulaşmıştır. Görevleri arasında Vidin Kumandanlığı, İşkodra ve Manastır valilikleri gibi önemli idarî mevkiler ile Tophane Nazırlığı, Üçüncü Ordu Müşirliği ve nihayetinde Seraskerlik gibi üst düzey askerî makamlar yer almaktadır (Çayırdağ, 2024,25).

Ali Saib Paşa’nın bu yükselişi, onun Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı bürokrasisinde ve ordusunda etkin bir figür hâline geldiğini, aynı zamanda modernleşme sürecine çeşitli düzeylerde katkı sunduğunu göstermektedir. Esmâ Hanım’ın oğlunun hayatındaki dolaylı etkisi, onun yetişmesindeki rolü ve ailesine ait değerlere bağlılığı üzerinden hissedilmektedir.

Ali Saib Paşa, üstlendiği yoğun görevlere rağmen doğduğu yer olan Talas’a olan bağlılığını sürdürmüş; bölgenin sosyal, kültürel ve fizikî kalkınmasına yönelik çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bu bağlamda, Talas’ta bir cami, bir hamam ve üç çeşme inşa ettirmiş; ayrıca annesinin hatırasını yaşatmak amacıyla onun adına bir türbe yaptırmıştır. Bahsi geçen yapılar, yalnızca dönemin mimari anlayışını değil, aynı zamanda Osmanlı toplumunda yerleşik olan vakıf ve hayırseverlik geleneğini de yansıtmaktadır.

ESMA HANIM TÜRBESİ

Esmâ Hanım Türbesi, Kayseri ilinin Talas ilçesine bağlı Bahçelievler Mahallesi’nde yer alan ve bölgenin önemli defin alanlarından biri olan Cemil Baba Mezarlığı içinde konumlanmaktadır.

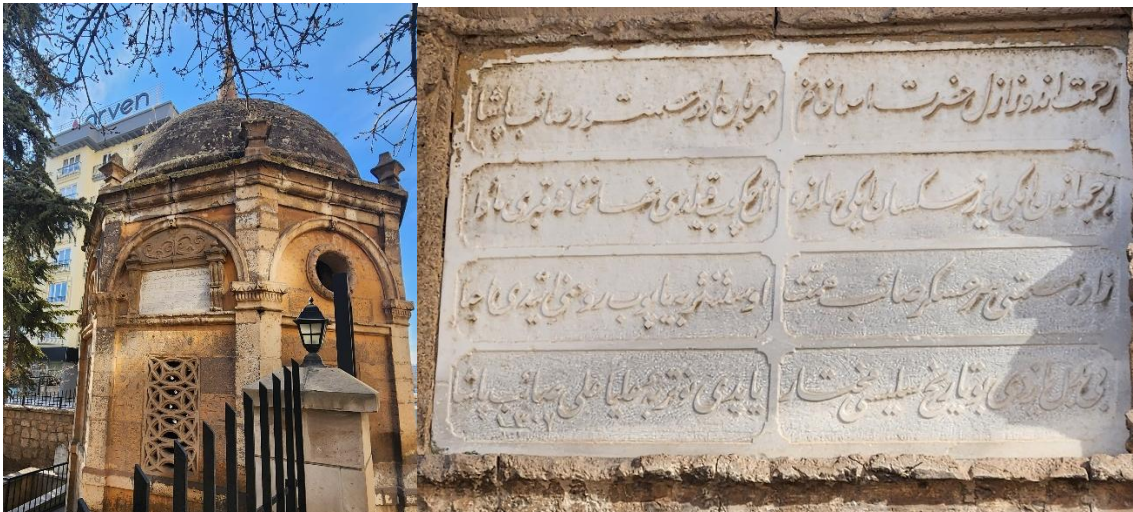
Harita 1. Esmâ Hanım Türbesi'nin Konumu

Görsel 1. Esmâ Hanım Türbesi'nin Konumu

Kitabesi:

Türbenin doğu cephesinde yer alan kemerin üzerinde konumlanan kitabe, Ali Saib Paşa'nın mektupçusu Muhtar Bey tarafından kaleme alınmış olup, mermer zemin üzerine ta'lik hatla işlenmiş iki mısralık dört satırdan oluşmaktadır. Yapı, H. 1307 / M. 1889-1890 yılında Ali Saib Paşa tarafından annesi Esmâ Hanım'ın hatırasına ithafen inşa ettirilmiştir. Kitâbede Esmâ Hanım'ın vefat tarihi H. 1282 / M. 1866 olarak belirtilmekte; bu doğrultuda türbenin, ölümünün üzerinden yaklaşık 24 yıl sonra yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Görsel 2. Esmâ Hanım Türbesi Kitabesi

Kitâbenin bulunduğu alan, kıvrımlı bezemelerle süslenmiş bir yarım daire kemerle taçlandırılmıştır. Yarım daire kemerin kilit taşında kabartma bir rozet bulunmaktadır. Kitâbe panosu, yanlarda yer alan üst üste yerleştirilmiş ikişer konsolla çerçevelenmiştir. Kemerin tepe noktasında, stilize edilmiş ve iki kolu ters bir çiçek formu ile sonlandırılmış palmet motifi merkezde yer almakta; çevresinde ise kıvrımlı süsleme unsurlarından oluşan kabartma bir kompozisyon yer almaktadır. Türbe günümüzde asli görevini sürdürmektedir.

Görsel 3. Esmâ Hanım Türbesi Kitabesi Bezemeleri

Kitâbenin Okunuşu:

“Rahmet-endüz-i ezel Hazreti Esmâ Hanım
Mihriban mader 'ismet-ver-i Sa'ib Paşa
Bu cihandan iki yüz seksen iki salında²
El çekib kıldı nihan-hane kabri me'va
Zade-i 'ismeti ser-asker-i Sa'ib-Himmet
Üstüne türbe yapıb ruhum itdi ihyâ
Bi-bedel yazdı bu tarih-i selisi Muhtar
Yaptı nu türbe-i ulya 'Ali Sa'ib Paşa
1307” (Türkmen,1997,153)

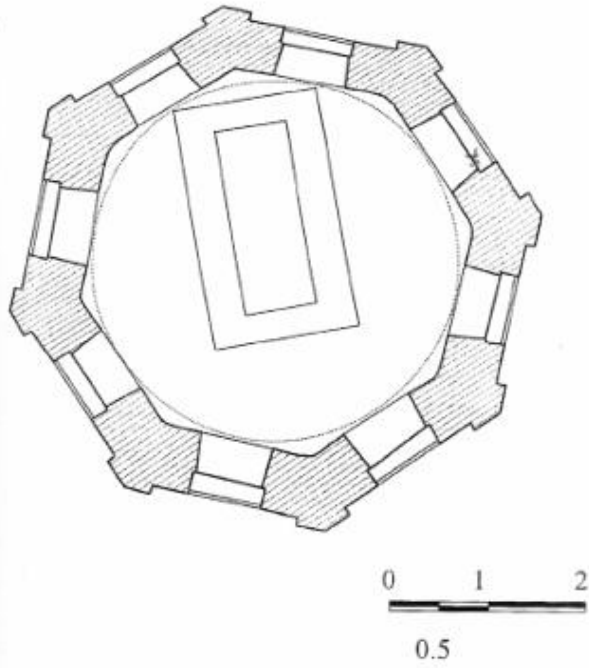
Kitâbenin Türkçe Açıklaması:

- 1-2.Ezeli rahmete kavuşmuş olan, değerli Esmâ Hanım; Merhametli bir anne ve Saib Paşa gibi iffetli bir evladın annesi idi.
- 3-4.1282 yılında (Hicrî), bu dünyadan ayrılarak Kabri, onun için bir gizlilik mekânı (sığınak) oldu.
- 5-6.İffet ve meziyet sahibi oğlu Serasker Ali Saib Paşa, Onun ruhunu yâd etmek üzere bu türbeyi inşa ettirdi.
- 7-8.Bu değerli tarih beyiti, Muhtar tarafından yazıldı; Bu yüce türbe, Ali Saib Paşa tarafından yaptırıldı.
- 9.1307 (Hicrî) — [Miladî 1889–1890]

MİMARİ ÖZELLİKLERİ:

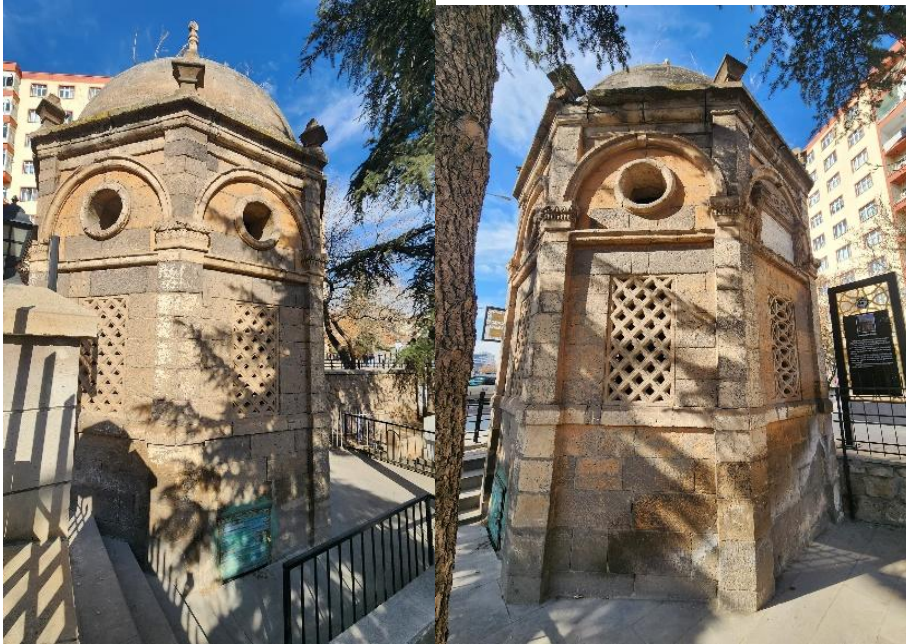
Tamamı kesme taştan inşa edilen türbe, Osmanlı türbe mimarisinde özellikle 18. ve 19. yüzyıllarda Anadolu'da yaygınlaşan sekizgen plan düzenine sahiptir. Sekizgen bir kasnak üzerine oturtulan yapı, merkezi kubbe ile örtülmüştür. Kubbe, dış cepheden taş örgü tekniğiyle inşa edilmiş olup, tepe noktasında taş malzemeden yapılmış bir alem ile sonlandırılmıştır.

² Kerim Türkmen makalesinde türbenin kitabesinin üçüncü satırında yer alan Farsça 'da “yıl” anlamına gelen “sal” kelimesinin yanlış kullanıldığını, çünkü kitabede geçen iki yüz seksen iki yılının 1307 yılıyla çeliştiğini bunun yerine “gün” anlamına gelen “rûz” kelimesinin kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü türbe Esmâ Hanım'ın ölümünden 25 yıl sonra yapılmıştır (Türkmen,1997,160.).

Şekil 1. Türbenin Planı (Türkmen'den)

Türbenin cepheleri, üç kademeli bir mimari düzenlemeye sahiptir. Alt kademede, cepheyi yatay doğrultuda bölen ve dışa doğru taşkınlık gösteren tek sıra kesme taş dizisi yer almakta olup, bu hat yapının yatay vurgusunu güçlendirmektedir. Bu taş silmenin altında, güney cephesine açılan giriş kapısı konumlanmıştır. Üst kademede ise, her cephede yer alan taş şebekeli dikdörtgen pencere açıklıkları görülmektedir.

Görsel 4. Esmâ Hanım Türbesi Cephe Düzenlemesi

Güney, doğu, güneydoğu ve güneybatı yönlerindeki dört pencere açıklığında, ajur tekniğiyle işlenmiş ve dikdörtgen çerçeveler içine yerleştirilmiş geometrik şebekeler dikkat çekmektedir. Bu şebekeler, üst üste bindirilmiş ve birbirleriyle eklemlenmiş baklava dilimi motiflerinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur.

Görsel 5. Tübbenin Güney ve Doğu Cephelerindeki Pencere Şebekeleri

Kuzey, batı, kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerindeki dört pencere ise simetrik bir düzen içinde ve yine baklava diliminin tekrarına dayalı benzer bir kompozisyonla tasarlanmıştır. Bu düzenli ve sürekli tekrar eden baklava motifleri, İslam sanatında sıklıkla karşılaşılan birlik ve sonsuzluk kavramlarının simgesel bir yansıması olarak değerlendirilebilir (Necipoğlu,1995,921).

Görsel 6. Tübbenin Kuzey ve Kuzeybatı Cephelerindeki Pencere Şebekeleri

Tübbenin tüm köşelerinde, mimariyi hareketlendiren dekoratif köşe sütunçeleri yer almaktadır. Bu sütunçeler, alt bölümde bir sıra mukarnas dizisi, onun altında ise tekrarlayan oval taş kabartma dizisi biçimindeki bezemelerle oluşturulmuş sütun başlıklarıyla sonlandırılmıştır. Köşe sütunçelerinin üzerinde cephe boyunca yatay olarak uzanan bir silme yer almaktadır. Bu silme ile cephe üçüncü kademeye ayrılmıştır.

Görsel 7. Türbenin Köşe Sütunçeleri ve Başlık Detayı

Söz konusu sütunçelerin taşıdığı kemer açıklıkları, sağır yuvarlak kemer formunda düzenlenmiş olup, bu kemerlerin iç kısımlarında doğu cephesi hariç yuvarlak pencere açıklıkları bulunmaktadır. Doğü cephesinde ise pencere yerine, yapıya ait kitâbe yerleştirilmiştir.

Görsel 8. Türbenin Yuvarlak Kemerlerinin Kilit Taşlarından Detay

Köşelerden dışa doğru taşan plastırların, kubbe eteği hizasında küçük kule biçimli taş başlıklarla süslendiği görülmektedir. Kubbe eteğinde yer alan küçük kule biçimli taş başlıklar, türbenin dış cephe kompozisyonuna hareket ve ritim kazandırırken, aynı zamanda yapının dikey vurgusunu güçlendirmektedir.

Görsel 9. Türbenin Kubbe Eteği Hizasındaki Küçük Kule Biçimli Taş Başlıklar ve Alemi

Türbenin iç mekânında, Esmâ Hanım'a ait bir sanduka bulunmaktadır. Yapıyı örten kubbe, tamamen taştan inşa edilmiştir. Kubbenin tepe noktasına ise taş malzemeden yapılmış bir alem yerleştirilmiştir. Türbenin mumyalık

bölümünün bulunmaması dikkat çekmekte; giriş ise yapının güneyine köşesine açılan oldukça küçük boyutlu bir kapıdan sağlanmaktadır.

Görsel 10. Türbenin İç Mekânı ve Kubbenin İçerden Görünümü

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Esmâ Hanım Türbesi, mimari formu ve inşa edildiği dönemin tarihsel koşulları dikkate alındığında, geç Osmanlı döneminde taşrada inşa edilen mezar yapılarının biçimsel ve sembolik özelliklerini yansıtan özgün bir örnek olarak öne çıkmaktadır. Sekizgen plan şeması, merkezi kubbe örtüsü ve yalın mimari tasarımıyla türbe, klasik Osmanlı türbe anlayışının 19. yüzyılda Talas gibi Anadolu taşra yerleşimlerinde sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Mimari açıdan ele alındığında ise yapının, dönemin taşra mimarisinde sıkça tercih edilen sekizgen planlı ve taş malzeme ile inşa edilmiş türbe tipolojisinin nitelikli örneklerinden biri olduğu görülmektedir. Bu tarzın Anadolu genelinde özellikle 18. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazandığı bilinmektedir (Goodwin, 2003,395). Ancak yapı, yalnızca mimari bir anıt değil; aynı zamanda Osmanlı'da kadın hatırasının kamusal alanda mekânsallaşması açısından da anlam taşımaktadır.

Yapıya ait kitabe ve bezeme unsurları, türbenin yalnızca fonksiyonel değil, aynı zamanda sembolik ve estetik bir boyut taşıdığını da ortaya koymaktadır. Özellikle kitabe çevresinde yer alan kıvrımlı süsleme elemanları ve palmet motifleri, 19. yüzyılın geç Osmanlı bezeme anlayışına uygun şekilde klasikleşmiş motiflerin yerleşmiş yorumlarıdır. Bu durum, İstanbul merkezli sanat anlayışının taşrada nasıl yansıtıldığını göstermesi bakımından da önemlidir (Kuban, 2010, 614).

Kitabede Ali Saib Paşa'nın annesi için duyduğu vefa ve minnet duygusu, metne yansıyan edebi derinlikle birlikte hem kişisel bir bağlılığı hem de Osmanlı'daki ailevi değerlerin mekâna aktarımını yansıtmaktadır. Annesinin vefatından yaklaşık 24 yıl sonra türbenin inşa edilmesi, yalnızca bireysel bir hatırayı canlı tutma çabası değil; aynı zamanda o dönemin kültürel ve sosyal yapısında kadınların anıtsal mekânlarla nasıl onurlandırıldığının da bir göstergesidir. Benzer biçimde, II. Mahmud'un annesi Nakşidil Valide Sultan için inşa ettirdiği türbe de kadın figürünün mimariyle ölümsüzleştirilmesi geleneğine işaret etmektedir (Necipoğlu, 2005,193).

Kitabe açısından değerlendirildiğinde, metin hem şiirsel hem de tarihî veri sunan bir formdadır. Kitabenin son mısralarında "Ali Saib Paşa"nın türbeyi yaptırdığı açıkça belirtilmiş; bu tür özlü anlatım biçimi, benzer şekilde Hüsrev Paşa'nın annesi için Mardin'de yaptırdığı 19. yüzyıla ait türbenin kitabesinde de görülmektedir. Her iki örnekte de oğulların annelerine duyduğu hürmet, yapıya taşınan edebi bir dille ifade edilmiştir (Eravşar, 2001,135).

Mimari detaylar açısından bakıldığında, türbenin cephe düzeni, ajurlu geometrik şebekeleri, köşe sütunçeleri ve kemer açıklıkları Osmanlı klasik türbe mimarisinden alınan unsurların geç dönem yorumlarıdır. Bu anlamda yapı, klasik ve geç dönem Osmanlı türbe mimarisi arasında bir geçiş formu olarak da değerlendirilebilir. Özellikle baklava dilimi motiflerinin tekrarlı düzeni, İslam sanatında sıkça karşılaşılan “sonsuzluk” ve “birlik” kavramlarına göndermede bulunması açısından dikkat çekmektedir (Grabar, 1987,72). Bu kompozisyon, İstanbul'da yer alan Adile Sultan Türbesi'ndeki (1899) pencere düzenlemeleriyle form olarak benzerlik taşısa da uygulama biçimi açısından taşranın sadeliğini ve yerel ustalığını yansıtmaktadır. Bu pencere düzenlemesi, Klasik Osmanlı türbelerinde yaygın olarak rastlanan geometrik bezemeli şebeke uygulamalarıyla benzerlik göstermektedir (Ayverdi,1980,106). Ayrıca Adile Sultan Türbesi cephesinde daha fazla mermer ve yoğun bitkisel süsleme kullanımı görülürken, Esmâ Hanım Türbesi daha çok taşın doğal dokusunu vurgulayan bir anlayışla şekillendirilmiştir. Türbenin giriş kapısı ve pencere sövelerinde kullanılan düzgün kesme taş işçiliği, Kayseri'nin taş mimarlığındaki ustalığın bir göstergesidir.

Mimari plan ve bezeme unsurları açısından türbe, İstanbul'daki Mihrişah Valide Sultan Türbesi (1796) ya da Pertevniyal Valide Sultan Türbesi (1872) gibi anıtsal yapılardan ölçek ve bezeme bakımından farklılık göstermektedir. Söz konusu İstanbul türbeleri büyük ölçüde barok ve ampir etkiler taşıyan zengin süslemelere, mermer kaplamalara ve merkezi konumlara sahipken; Esmâ Hanım Türbesi daha mütevazı, fakat aynı ölçüde anlam

yüklü bir anıttır. Bu fark, merkez-taşra ayrımını ve hayır eserlerinin yerel kaynaklarla nasıl şekillendiğini göstermesi bakımından önemlidir (Kuban, 2010,599) ve taşra mimarisinde işlevselliğin ve sadeliğin öncelikli olduğunun bir kanıtıdır.

Esmâ Hanım Türbesi, kareye yakın plan şeması, kesme taş malzeme kullanımı ve kubbeye örtülü yapısı ile Klasik Osmanlı türbe anlayışını sürdürmektedir. Ancak cephelerde görülen yalınlık ve süsleme unsurlarının sınırlı oluşu, onu 19. yüzyılda Kayseri’de yaygın olarak gözlemlenen mütevazı taş türbe geleneğiyle ilişkilendirmektedir. Türbede süsleme repertuarının sınırlı oluşu, dönemin taşrada inşa edilen mezar anıtlarında görülen ekonomik ve estetik tercihleri yansıtmaktadır.

Türbenin Kayseri’deki benzer yapılarla karşılaştırıldığında, Hacı Kılıç çevresindeki küçük ölçekli 19. yüzyıl türbeleriyle üslup benzerliği taşıdığı görülmektedir. Ancak Esmâ Hanım Türbesi’nin Talas gibi kentin merkezinden uzak bir yerleşimde bulunması, onun aynı zamanda kırsal alanlardaki anıtsal mezar geleneğinin bir parçası olduğunu göstermektedir.

19.yüzyılda Kayseri’de inşa edilen türbeler, genellikle yerel eşraf, ayan aileleri veya hayırsever kadınlar adına yapılmıştır. Bu türbeler, büyük hanedan türbeleriyle kıyaslandığında daha küçük ölçekli olsa da, toplumsal hafızanın korunması açısından önemli bir işleve sahiptir. Esmâ Hanım Türbesi, bu bağlamda hem bir kadın baninin anısını yaşatması hem de Kayseri’nin taşra mimarisi içerisindeki üslup özelliklerini belgelemesi açısından dikkat çekmektedir.

Ali Saib Paşa’nın Talas’a yaptırdığı diğer eserlerle birlikte bu türbe, Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı taşrasında seçkin bürokratların kendi memleketlerine yönelik hayır faaliyetlerinin bir örneği olarak da öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, Tanzimat reformlarının merkezî bürokraside yarattığı yükselme olanaklarının, taşraya sosyal ve fiziksel kalkınma olarak dönüştüğünü göstermektedir (Findley, 2011,217). Talas’ta inşa edilen camî, hamam ve çeşmelerle birlikte türbe, Ali Saib Paşa’nın hem annesine duyduğu saygıyı hem de memleketine olan bağlılığını somutlaştırmaktadır. Bölgede inşa edilen yapılarla olan mekânsal ilişkisi, türbenin sadece bir mezar yapısı olmadığını, aynı zamanda dini ve sosyal hayatın bir parçası olduğunu göstermektedir. Örneğin, Talas’ta bulunan Esmâ Hanım Çeşmesi ve diğer küçük ölçekli yapılar, baninin hem toplumsal sorumluluğunu hem de hayırseverlik anlayışını somutlaştıran eserlerdir.

Sonuç olarak, Esmâ Hanım Türbesi yalnızca bir mezar yapısı değil; Osmanlı toplumunda kadınlara atfedilen değerin, ailevi sadakatin, taşrada mimari üretimin ve klasik formların geç dönemdeki devamlılığının somut bir ifadesidir. Yapı, 19. yüzyıl Kayseri türbeleri arasında, sadeliği, taş işçiliği ve küçük ölçeği ile tipik bir taşra anıtı örneği olarak değerlendirilebilir. Hanedan kadınlarının İstanbul’daki türbelerinde görülen süsleme zenginliğine sahip olmasa da yerel üslubun sürekliliğini göstermesi bakımından kıymetli bir yapıdır. Bu yönüyle türbe, 19. yüzyıl Kayseri türbe mimarisi içerisinde yerel kimliği yansıtan mütevazı bir temsil olarak öne çıkmaktadır. Türbe, aynı zamanda hem yerel kimlik hem de imparatorluk aidiyeti bağlamında Osmanlı modernleşmesinin çok katmanlı yapısını anlamaya katkı sağlayan ve korunup gelecek nesillere aktarılması gereken bir kültürel miras unsurudur.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, E. H. (1980). *Osmanlı Mimarisinde Son Devir* (Cilt 4). Baha Matbaası.
- Çayırdağ, M. (2024). *Ali Saib Paşa ve Talas’taki Hayır Eserleri*. Talas Belediyesi Yayınları.
- Eraşar, O. (2001). *Mardin Türbeleri*. Kuban Yayınları.
- Erkiletlioğlu, H. (1996). *Kayseri Türbeleri ve Kitabeleri*. Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Findley, C. V. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Bürokratik Reform: Babıali, 1789–1922* (T. Y. Altınel, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal eser 1980’de yayımlandı)
- Goodwin, G. (2003). *A History Of Ottoman Architecture*. Thames & Hudson.
- Grabar, O. (1987). *The Formation Of Islamic Art* (2. bs.). Yale University Press.
- Kuban, D. (2010). *Osmanlı Mimarisi*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Necipoğlu, G. (1995). *The Topkapı Scroll: Geometry And Ornament In Islamic Architecture*. Getty Center for the History of Art and the Humanities.
- Necipoğlu, G. (2005). *The Age Of Sinan: Architectural Culture In The Ottoman Empire*. Reaktion Books.
- Satoğlu, A. (2002). *Kayseri ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Mezar Taşları*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Türkmen, K. (1997). Talas’ta Türk Devri Yapıları. *Vakıflar Dergisi*, 26, 153–187.